3.2.2021 EOAK/193/2021

Hallintovaliokunnalle

Asia: Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019 (K 15/2020 vp)

Hallintovaliokunta on kutsunut oikeusasiamiehen kuultavaksi käsiteltäessä eduskunnan oikeusasiamiehen kertomusta vuodelta 2019. Hallintovaliokunnan toimialaan kuuluvista asioista minulle kuuluvat poliisi- ja ulkomaalaisasiat oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiesten välisessä työnjaossa.

Poliisin osalta viittaan kertomuksen poliisia koskevaan asiaryhmittäiseen jaksoon 4.3 (s. 166-179) sekä jaksossa 3.5.9 kerrottuun oikeusasiamiehen toimintaan kidutuksen vastaisena kansallisena valvontaelimenä (OPCAT) poliisin säilytystilojen osalta (s.83-89).

Ulkomaalaisasioiden osalta viittaan vastaavasti asiaryhmittäiseen jaksoon 4.9 (s. 223-229) sekä jaksossa 3.5.13 kerrottuun oikeusasiamiehen toimintaan kansallisena valvontaelimenä ulkomaalaisten säilöönottoyksiköiden osalta (s. 99-101).

Esitän tässä lausunnossani kunnioittavasti seuraavan.

Poliisiasiat

Poliisikanteluja on tullut viime vuosina seitsemisensataa. Vuonna 2019 poliisikanteluja oli 752 ja todettakoon, että noususuuntaus jatkui vuonna 2020 vielä selvemmin (kasvua yli 10 %:a). Tätä ei selitä koronaepidemia, koska siihen liittyviä kanteluja tuli vain kolmisenkymmentä.

Oikeuskanslerinvirastolle tehtiin puolestaan 352 poliisiin kohdistunutta kantelua. Suoraan poliisille tehtiin 650 kantelua, jotka käsiteltiin hallinnon sisäisesti. Poliisin tekemäksi väitetyistä rikoksista kirjattiin 997 rikosilmoitusta. Yhteensä kansalaisilta tuli siis noin 2.500 eriasteista tyytymättömyyden ilmoitusta poliisin toimintaan.

Selvästi yleisin kantelun aihe on tyytymättömyys siihen, ettei poliisi aloita esitutkintaa, tai poliisin esityksestä syyttäjä päättää esitutkinnan rajoittamisesta. Myös esitutkinnan kesto, kotietsinnät, vapaudenmenetykset ja julkisuuslakiin liittyvät kantelut ovat tavallisia.

Tarkastuksia tehtiin 14, pääpaino oli poliisivankiloiden tarkastuksissa, joita tarkastettiin yhdeksän (OPCAT-mandaatilla). Poliisihallitukseen tehdään joka vuosi tarkastuskäynti, jossa keskustellaan muun muassa vuoden aikana tehdyistä laillisuusvalvontahavainnoista.

Poliisin ja syyttäjän harkintavaltaa on lisätty sen suhteen, mitä rikosepäilyjä tutkitaan ja näille viranomaisille on myös siirretty ratkaisuvaltaa vähäisemmissä asioissa. Tavoitteena on suunnata niukat resurssit tarkoituksenmukaisella tavalla. Tavallisen kansalaisen näkökulmasta asioilla, jotka poliisin tai syyttäjän päätöksellä jätetään kokonaan tai osittain tutkimatta tai joita ei ehditä ainakaan kohtuullisessa ajassa hoitaa, voi olla suurikin merkitys. Keskustelua onkin herättänyt se, käytetäänkö lain suomaa harkintavaltaa jo liiankin laveasti (esim. resurssisyistä). Tämä voi vaarantaa rikosten asianosaisten yhdenvertaista kohtelua ja tuottaa muutoinkin oikeusturvaongelmia sekä heikentää rikosoikeudellisen järjestelmän legitimiteettiä ja luottamusta poliisiin.

Osin laillisuusvalvonnassa esiin tulevat ongelmat heijastelevat resurssien niukkuutta. Suomen poliisimäärä asukaslukuun suhteutettuna on esimerkiksi pohjoismaisesti selvästi alhaisin.

Poliisitoimintaa vaikeuttavat myös toimitilaongelmat. Useilla laitoksilla on jouduttu väistötiloihin tai muutoin ainakin väliaikaisesti epätyydyttäviin tiloihin. Asema Senaatin vuokralaisena jättää joskus vain huonoja vaihtoehtoja.

Myös poliisin tietojärjestelmähankkeet, erityisesti VITJA-hanke ja asetietojärjestelmähanke, ovat takellelleet pahasti. Lupahallinnon sähköistämisessä on sen sijaan pääosin onnistuttu varsin hyvin, tosin asetietojärjestelmän käyttöönotto on viivästynyt.

Ulkomaalaisasiat

Kertomusvuonna saapui 161 ulkomaalaiskantelua ja niitä ratkaistiin 158. Tyypillisiä ulkomaalaiskanteluita ovat tyytymättömyys viranomaisten kielteisiin oleskelulupa- tai turvapaikkapäätöksiin ja tyytymättömyys viranomaisten menettelyyn. Kanteluita aiheuttivat erityisesti Maahanmuuttoviraston pitkät käsittelyajat ja eri viranomaisten hyvän hallinnon vastaisiksi koetut menettelytavat.

Oikeusasiamies antoi vuonna 2019 Maahanmuuttovirastolle yksitoista huomautusta lainvastaisesta menettelystä. Kahdeksan huomautusta liittyi ulkomaalaislaissa säädetyn perhesiteeseen perustuvan oleskelulupahakemuksen enimmäiskäsittelyajan ylittämiseen. Kolmessa

asiassa oli kysymys laissa säädetyn työperäisen oleskelulupahakemuksen käsittelyajan ylittymisestä.

Maahanmuuttoviraston käsittelyaikatilanne on laillisuusvalvonnan näkökulmasta hyvin ongelmallinen. Oikeusasiamiehen on jokseenkin hyödytöntä antaa kanteluiden johdosta toistuvia huomautuksia yksittäisistä laissa säädetyn käsittelyajan ylityksistä, kun vastaavia muita tapauksia on satamäärin. Maahanmuuttovirasto tarvitsisi lisää voimavaroja ja mahdollisesti työtapojen uudistamista.

Myös hallinto-oikeusvaiheessa asioiden käsittely voi kestää pitkään. Yhdessä tutkimassani asiassa turvapaikkavalituksen käsittely Itä-Suomen hallinto-oikeudessa kesti noin 18 kuukautta. Käsittelyaika oli oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja oikeusturvan näkökulmasta liian pitkä. Turvapaikka-asioiden pitkät käsittelyajat hallinto-oikeuksissa on yleinen, eikä vain Itä-Suomen hallinto-oikeutta koskeva ongelma. Tiettävästi vuonna 2020 käsittelyajat ovat kuitenkin lyhentyneet.

Suomessa oli vuoden 2019 lopussa toiminnassa 38 aikuisille ja perheille tarkoitettua vastaanottokeskusta. Lisäksi oli kuusi yksikköä, jotka oli tarkoitettu yksin tulleille alaikäisille. Keskusten lisäksi turvapaikanhakijoita asuu yksityismajoituksessa.

Turvapaikanhakija voidaan ulkomaalaislain 121 §:n nojalla ottaa säilöön esimerkiksi henkilöllisyyden selvittämiseksi tai maasta poistamispäätöksen täytäntöönpanon turvaamiseksi. Suomessa toimii kaksi ulkomaalaisten säilöönottoyksikköä, yksi Helsingin Metsälässä (40 paikkaa) ja toinen Konnunsuolla Joutsenon vastaanottokeskuksen yhteydessä (68 paikkaa).

Vuonna 2019 tarkastettiin Helsingin säilöönottoyksikkö sekä Tampereen vastaanottokeskus. Vastaanottokeskusten tarkastukset tehdään oikeusasiamiehen mandaatilla ja säilöönottoyksiköiden tarkastukset kansallisena valvontaelimenä (OPCAT-mandaatilla).

Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.